

‘Bewaar rust en blijf bij wat je met elkaar hebt bedacht’

In alle gemeenten in Nederland wonen gezinnen met meervoudige en complexe problemen. Hoewel er effectieve interventies bestaan om deze gezinnen te helpen, zitten in de praktijk nog veel gemeenten en hulpverleners met de handen in het haar. Een gesprek met Jana Knot-Dickscheit, hoofd van het Expertisecentrum Gezinnen met meervoudige en complexe problemen.

Gezinnen met meervoudige en complexe problemen staan meer dan ooit in de schijnwerpers. Het zijn stuk voor stuk gezinnen met een hoog zorggebruik, die tegelijkertijd veel vragen van de kwaliteit van zorg in een tijd van krappe budgetten en grote tekorten. Het Expertisecentrum van Jana Knot-Dickscheit en collega's ondersteunt met raad en daad en publiceert over het onderwerp. Zo verschijnt in oktober het themanummer *Gezinnen met meervoudige en complexe problemen* in het Nederlandstalige open access tijdschrift *Jeugd in Ontwikkeling*.

Hoe ben je betrokken geraakt bij deze gezinnen?

“Dat is geleidelijk gegaan”, vertelt Jana. Tijdens haar studie in Duitsland kwam ze als stagiaire bij een gezin waar al meerdere kinderen uit huis waren geplaatst, toen ook het jongste kind dat lot moest ondergaan.

“Een drama voor de ouders, en enorme hulpeloosheid bij de hulpverleners. Dat is mij sterk bijgebleven, dat zou toch anders moeten en kunnen! Op mijn werk hier bij de universiteit werden we vervolgens steeds vaker door praktijkorganisaties benaderd om mee te denken over ‘doen we het goede, doen we het op de goede manier en zijn we wel echt betekenisvol voor deze gezinnen?’. Zo raakte ik steeds meer betrokken en hoop vurig dat we voor de kinderen die in deze gezinnen opgroeien weer een perspectief kunnen creëren.”

Hoe kun je deze gezinnen omschrijven?

Jana ziet een aantal overkoepelende kenmerken. “Zo is er een opeenstapeling van problemen op verschillende levensgebieden, zoals opvoedingsproblematiek én psychische problemen van ouders en

tegelijkertijd armoede én problemen op school. Problemen die vaak al langere tijd aanwezig zijn, elkaar versterken en een chronisch verloop hebben, soms tussen generaties en over generaties heen. Eerdere ingezette hulp heeft onvoldoende duurzame oplossingen opgeleverd. Gezinnen komen er zelf niet meer uit. Deze gezinnen hebben onvoldoende buffers, geen sociaal netwerk. De complexiteit ontstaat ook door hoe wij hulp hebben ingericht in al die hokjes. Je bent voortdurend brandjes aan het blussen, hoewel bijvoorbeeld bestrijding van armoede om structurele oplossingen vraagt.”

Vertragen en verdragen

In deze gezinnen is het de kunst om te vertragen en te verdragen. Hulpverleners hebben sterk de neiging om direct op de problemen af te gaan. Juist waar het ingewikkeld is, al veel is geprobeerd en eerdere hulp weinig effect heeft gehad, daar is het nodig om een pas op de plaats te maken.

Jana: “Luister aandachtig naar de ouders en kinderen, welke shit ze hebben meegemaakt en hoe ze het überhaupt hebben overleefd. Luister naar al die ervaringskennis. Ga met alle gezinsleden – denk ook aan de (stief)vader – aan tafel, maar ook met iedereen individueel. Ga niet louter op symptoomgedrag af, zoals ‘we hebben hier een agressief kind, of een ouder die niet mee wil werken’, maar neem de tijd, analyseer, ga in gesprek en stem goed af met andere hulpverleners en het gezin.”

Behalve vertragen moet je ook verdragen. Dus af en toe verdragen dat het niet helemaal honderd procent goed gaat, dat er op een bepaald gebied soms een crisis is. Jana: “Gooi dus niet elke keer je hele aanpak overboord omdat er net op een bepaald gebied een

Jana Knot-Dickscheit is universitair hoofddocent orthopedagogiek aan de Rijksuniversiteit Groningen en gespecialiseerd op het gebied van (praktijkgericht) onderzoek naar gezinsgerichte interventies en naar de kwaliteit van zorg voor jeugd en gezin met meervoudige en complexe problemen. Zij is hoofd en initiatiefnemer van Expertisecentrum GMCP.

www.rug.nl/staff/j.knot-dickscheit/

'In deze gezinnen is het de kunst om te vertragen en te verdragen'

bepaalde crisis is. Bewaar rust en blijf bij wat je met elkaar hebt bedacht!"

Verklarende Analyse (VA)

"Voordat je hulp gaat inzetten, maak je een analyse waarmee je probeert te verklaren hoe problemen zijn ontstaan en hoe het kan dat ze voortduren", vertelt Jana. "Tegelijkertijd kijk je ook wat factoren of omstandigheden zijn die bijdragen aan positieve ontwikkeling of positief gedrag. Inherent aan een VA is dat gezin en kind zich in de analyse herkennen, deze delen en ook, dat als je met andere professionals samenwerkt, zij deze analyse dragen. Op basis daarvan kom je weer tot perspectief voor kind en gezin, kun je prioriteren en een gezamenlijk plan maken. Je moet hiervoor echt klinisch redeneren, daar komt de orthopedagoog om de hoek kijken. Ook in de Richtlijn uithuisplaatsing en terugplaatsing - onze gezinnen komen vaak met jeugdbescherming in aanraking - is de VA opgenomen. Het hoort gewoon bij onze beroepsstandaard."

Effectieve interventies en onderzoek

Er is landelijk onderzoek gedaan naar de werkzame elementen van interventies bij zware opvoedproblematiek en voor gezinnen met meervoudige en complexe problemen. Wat kwam daar zoal uit? Jana: "Dan zie je dat deze interventies veel gemeenschappelijke kenmerken hebben, zoals het belang van een gezamenlijk plan, werken aan opvoedingsondersteuning en praktische ondersteuning. We hebben helemaal geen nieuwe interventies nodig, maar moeten beter worden in wat we al doen. Dus onderzoeken we bijvoorbeeld in een door ZonMw gefinancierd project op welke momenten en hoe intensief je

elementen van interventies moet inzetten toegepast op de vraag van het gezin. En we kijken steeds meer naar gepersonaliseerde zorg. Beter luisteren naar ouders en kinderen is belangrijk. We maken binnen het ZonMw project gebruik van de *iamYu* app. In de app kunnen kinderen en ouders dagelijks aangeven hoe het met hen gaat op de voor hen belangrijke doelgebieden. En de betrokken hulpverlener geeft na elk contact met het gezin aan wat hij/zij/hen heeft gedaan."

Veel van deze gezinnen hebben een langdurige vorm van ondersteuning nodig. Dat hangt samen met de aard en de chroniciteit van de problemen: psychiatrische problematiek, verslaving, ouders met een licht verstandelijke beperking. Jana: "Daar moet je langdurige flexibele zorgarrangementen voor bedenken. Zo is bij verslavingsproblematiek het terugvalrisico erg groot. En als we bij ouders met lvb willen dat kinderen thuis opgroeien, dan moeten we er zo lang bij blijven totdat die kinderen op eigen benen staan."

Praktische ondersteuning

Deze gezinnen hebben een grote behoefte aan praktische ondersteuning. Jana benadrukt dat hulpverleners zelf ook de handen uit de mouwen moeten steken: "Als je in zo'n gezin komt en je ziet dat het een en al chaos is, dan kun je zeggen 'je moet opruimen', maar je kunt dan beter zelf meehelpen en samen die afwas doen. Tijdens de afwas kun je meteen ook een heleboel met die ouders bespreken. En voordoen, oefenen, daar gaat het ook om."

Multidisciplinair samenwerken

Interventies hebben pas echt kans van slagen als onderling goed wordt samengewerkt. Niet verschuilen achter de protocollen van je

'Als je ziet dat het bij een gezin een en al chaos is, kun je zeggen "je moet opruimen", maar je kunt beter meehelpen en samen die afwas doen.'

instelling. Samen met andere hulpverleners werken aan een gedeeld perspectief en één plan met het gezin.

Jana: "Dat is een hele klus waarbij een grote rol voor orthopedagogen is weggelegd. Want als orthopedagoog denk je vanuit het systeem. Dat kan het sociale systeem zijn, maar ook ons hulpverleningssysteem. Als iemand door alle ondersteuning weer in staat is vrijwilligerswerk of betaald werk op te pakken, dan is het fijn als je bij een gemeente een goed aanspreekpunt hebt die meteen hierin meedenkt. Ook zien we bij veel gezinnen dat ouders door eigen jeugdervaringen of door partnergeweld zijn getraumatiseerd, tegelijkertijd zie je dan ook dat veel kinderen beschadigd zijn. Dan is het belangrijk om gespecialiseerde hulp zoals traumabehandeling in te kunnen zetten. Als het hoofd van ouders vol is, en ze zo beperkt worden door eigen problematiek, dan kan ik wel tig keer over opvoeding beginnen, maar daar is dan geen ruimte voor." "Tegelijkertijd kunnen we niet alle hobbels wegnemen. Het is aan ons om kinderen vaardigheden aan te leren waarmee zij de komende jaren en in hun volwassen leven verder kunnen. Als je luistert naar ouders en kinderen, hoor je ook steeds dat ze het belangrijk vinden dat het sociaal netwerk erbij betrokken wordt. Dus als dat netwerk onvoldoende bestaat of functioneert, kunnen we ze helpen om dat op te bouwen en beter te onderhouden."

Tompoezenefect

Een samenhangend aanbod van preventie en interventie is essentieel.

Jana: "Anders doet het 'tompoezenefect' zich voor. Als je preventie afknipt, dan merk je uiteindelijk dat meer mensen problemen ontwikkelen die specialistische hulp nodig hebben. En als je de achterkant dichtknipt, zie je dat preventie het niet voldoende kan oplossen. GGD - consultatiebureaus - en onderwijs zijn belangrijk om problematiek vroegtijdig te signaleren. Maar er moet nog veel

meer gebeuren. We moeten van al die hokjes af en proberen de zorg eenvoudiger te organiseren. En wat echt scheelt, stop met die wirwar aan armoedebestrijdingsinitiatieven. Zorg ervoor dat iedereen een fatsoenlijk inkomen of een uitkering heeft waarvan je écht kunt leven. Kinderopvang dient gratis te zijn."

tekst: John Smeets

tekening: Lily Woolderink (9 jaar)

foto: Ronald Zijlstra

Expertisecentrum

Het Expertisecentrum Gezinnen met meervoudige en complexe problemen is gespecialiseerd in onderzoek, onderwijs, advies en netwerk m.b.t. gezinnen met meervoudige en complexe problemen. Het GMCP werkt samen met diverse regionale en landelijke partners. Kijk voor informatie en webinars op www.rug.nl/gmw/expertisecentrum-gmcp/

meer lezen

- *Gezinnen met meervoudige en complexe problemen. Theorie en Praktijk.* Onder redactie van Jana Knot-Dickscheit en Erik Knorth (2019), Lemniscaat.
- In oktober verschijnt een themanummer over gezinnen met meervoudige en complexe problemen van het gratis tijdschrift *Jeugd in Ontwikkeling*. www.jeugdinontwikkeling.nl
- *Richtlijn Gezinnen met meervoudige en complexe problemen:* www.richtlijnenjeugdhulp.nl/gezinnen-met-meervoudige-en-complexe-problemen